

den információ lényeges, de a komolyabb eltérésekre *Doña Eñe* (Ñ asszony) figyelmeztet, „aki” a spanyol kultúra integráns része, s mára talán szimbóluma is, mióta a spanyolok elzárkóztak attól az egységsítő javaslattól, hogy az európai egységből „kilógó” írásjelet a számítógépek billentyűzetéből töröljék. – A szükséges és elégséges nyelvtani magyarázatok az önálló tanulásra képes és rendszerező elméknek kedveznek, és ne tagadjuk, a porosz iskolai hagyományban nevelkedett nyelvtanulóknak, s ebbe a körbe a magyar nyelvtanulókat minden kétséget kizáróan beleérthetjük. A számos referencia, az árnyalt különbségekre és rendhagyó jelenségek fontosságára utaló 3-4-5 csillag mindmind a nyelvtanulót és nyelvtanárt szolgálja.

Ha nemcsak az instrukciókat, hanem a *Rápido* összes szövegét tekintjük, megállapítható, hogy a könyv nagyon sok nyelvoktatói tapasztalattal, tananyagszerzői hozzáértéssel, és leleménnyel íródott. Említésre méltó a toleranciára, a másság tiszteletére „nevelő” hangnem. Ironikus felhanggal ugyan, de itt-ott picit feminista, ám csak éppen a divatos mértékig, ez azonban megbocsátható, hiszen nők a szerzői.

A *Rápido* közel két éve van a piacon, és még jelentős jövő áll előtte.

Győri Anna

Telegdi Zsigmond–Pléh Csaba–
Szépe György (szerk.)

Általános Nyelvészeti

Tanulmányok XVIII.

Nyelvészet és pszichológia

Akadémiai Kiadó, Budapest, 1995

Az MTA Nyelvtudományi Intézetének és a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának gondozásában jelent meg az Általános Nyelvészeti Tanulmányok XVIII. kötete Telegdi Zsigmond, Pléh Csaba és Szépe

György szerkesztésében. A megjelenést Telegdi Zsigmond professzor nem érthette meg: a könyv egyszersmind előtte való tisztelgés.

A tanulmánykötet – a kiadási válság következtében – az eredetileg tervezett anyagnak sajnos csak kétharmadát tudta publikálni, és igen sokáig váratott magára. Így a benne megjelent cikkek, tanulmányok, recenziók nem a legújabb kutatásokról adnak számot, nem a legújabb könyveket ismertetik, mégis a nyelvészettel foglalkozók számára nagy élvezetet nyújtanak a nyelvészet és a pszichológia határán elhelyezkedő pszicholingvisztikai írások.

A kötetben képviselteti magát a pszicholingvisztika összes kutatási területe: a nyelvi ontogenezis (gyermeknyelv), a beszéd mentális folyamatainak vizsgálata, ezen belül a beszédprodukción és a beszédpercepción, a beszédhibák enyhébb és súlyosabb formái, az afázia. Két téma kap egy kissé kevesebb figyelmet: a kétnyelvűség magyarországi kutatása és az idegen nyelv-oktatás. Igaz, a könyv Szemle részében az utóbbiról egy (Radnai Zsófia: Theo van Els–Theo Bongaerts [szerk.]: *Applied Linguistics and the Learning and Teaching of Foreign Languages*), a kétnyelvűséggel kapcsolatban több ismertetést is olvashattunk (Kelemen Janka: Göncz Lajos: *A kétnyelvűség pszichológiája*; Szépe György: Miguel Siguán–William F. Mackey: *Educación y bilingüismo*; Tüske Margit: Giuseppe Franciscato: *Il bilingue isolato*); ezek a művek azonban nem a magyar helyzetet elemzik, csak felkeltik az olvasó érdeklődését a magyarországi bilingvizmus-kutatások iránt.

A tanulmányokat témák szerint ismerettem.

1. *Nyelvi ontogenezis: általános kérdések.* Sugárné Kádár Júlia arra a kérdésre keresi a választ „Az életkor és a szociális körülmények hatása az alanyi, illetve állítványi csoport kidolgozására, óvodások mondataiban” című tanulmányában (231–245), hogy a beszédfejlődés óvodáskori szakaszát milyen ütemben befolyásolja a szociális háttér, a szülők kommunikációs

stratégiája. „Az utánzás szerepe az anyanyelv elsajátításában” című elemzésében (191–209) Réger Zita a nyelvelsajátításban az utánzás és a spontán megnyilatkozások egymáshoz való viszonyáról ír. Áttekinti, hogy a különböző irányzatok miként vélekedtek a nyelvelsajátítás e két fontos mozzanatáról. Vizsgálatában két gyermek nyelvi fejlődésének kezdeti szakaszaiból vett anyagon mutatja be az utánzás szerepét a különböző tanulási folyamatokban. Lengyel Zsolt „A gyermeknyelvi dialógus vizsgálatának néhány kérdése” (117–129) címmel ad saját feljegyzéseiből, kutatásai-
ból példát a dialógusvizsgálatra, az anyai beszéd jellegzetességeire, annak szerepére a dialógusban való motiváltságban. Min-
tát ad a spontán és provokált imitációkra a dialógus során és a dialógus problémamegoldó jellegére.

2. *Beszédpercepció: nyelvi síkok szerint.* A szeriális jellegű információkódolást és annak feldolgozását veszi górcső alá Gergely György (Az aktuális tagolás szerepe a mondatmegértésben, 43–63). Az azonosítás során kétféle feldolgozást elemez ki: a propozíciós egység azonosításához vezető folyamatokat és a propozíciós egységnek a szövegstruktúrában való integrációját.

A percepció két nagy szakasza közül az akusztikai, fonetikai, fonológiai elemzésekkel ismerkedhetünk Gósy Mária „A beszédmegértés folyamatának első szintjei” című tanulmányát olvasva (63–77). A szerző szerint a fonológiai szinten hozott döntések függetlenek a beszédhang típusától. A kontextuális hatások játszanak fontos szerepet a magán- és a mássalhangzók percepciójában. A fonémaosztályba sorolás minimálisan egy magán- és egy mássalhangzóból álló hangkapcsolatok szerint valósul meg. Az azonosíthatóságot az akusztikai jelsorozat aktuális paraméterviszonyai határozzák meg. Pszichológia szakos egyetemi hallgatók és óvodások között elvégzett kísérletekről ad számot Pléh Csaba, Ackermann Farrel és Komlósy András (Az igemódosítók pszicholingvisztikájáról, 165–191). Arra voltak

kíváncsiak, hogy az igemódosítók mennyire állnak közel az igékhez, hogy mennyire érzik őket közvetlen összetartozó elemeknek a felnőttek, illetve a gyerekek. Szentmiklóssy Margit „Főbb konzekvenciák az [s] és [sz] hangok fonémaszimbólum-képződési folyamatának percepciókísérletéből” című tanulmánya (245–259) azokat az alapkérdéseket teszi fel, hogy vajon kategoriális-e a réshangok percepciója, és igaz-e, hogy az artikuláció hibája percipiális zavart, fonémakategorizálási problémát okoz. Az 5;6,0 – 7;6,0 évesek körében elvégzett vizsgálatok eredményei megegyeznek a logopédiai gyakorlatban szerzett tapasztalatokkal.

Az íráskép alapján a grafológusok a megkülönböztető személyiségjegyekről számot tudnak adni. Ugyanígy egyéni a hang is, tehát a hangzó beszéd alapján következtetni tudunk az egyén jellemére, egyéniségére, érzelmi állapotára, de még egészségi állapotára is. Ezt részletezi Fónagy Iván „A hangkarakterológia esélyei” című előadásának írott változatában (23–43). Kassai Ilona „Pszicho-szociolingvisztikai jegyzetek az akcentusról” címen (103–117) a prozódiai sajátosságok, az akcentus szerepét elemzi a beszédértésben. Vizsgálata kiterjed arra is, hogy a társadalom mennyire tolerálja az akcentus okozta másságot. Tanulmányát a kiejtés tanításának kérdései zárják. Sallai János–Szende Tamás „Spontán közlések beszédszüneteinek pszicholingvisztikai értelmezése” (Egészséges és skizofrén közlők szövegeiben, 209–223) című tanulmányukban azt fejtik ki, hogy a szünet-időtartamok nagyságrendje és a nyelvi szintek szoros párhuzamban vannak. Minél hosszabb és gyakoribb a szünet, annál kevésbé integrált a beszédszöveg. A szünetek az egészségesek beszédében inkább az intellektusra, a betegekében inkább az emóciókra utalnak. Napjaink népbetegsége a stressz, a neurózis. Feszültséggel telített életünk rányomja bélyegét nyelvhasználatunkra is. Vértés O. András (Feszültségizgalmi érzelmeink tartományának növekedése és a nyelvhasználat, 259–275) ennek

különböző nyelvi szinteken megnyilvánuló hatásairól ír, a legrészletesebben a hangtani megfigyelésekről.

3. *Afázia, beszédterápia.* Herman József–Szentesi–Szépe Judit „Az afáziakutatás nyelvészeti perspektívái” című tanulmányukban (77–91) először áttekintik a strukturalista afáziakutatás, ezen belül a prágai funkcionalista és az amerikai deskriptív iskola nyelvészeti afáziakutatásának történetét. A Nyelvtudományi Intézetben induló magyar afáziakutatásnak pedig megjelölik célkitűzéseit, utalnak annak módszertani kérdéseire, megadják a kutatás menetét. Osmanné Sági Judit „A belső lexikonhoz való hozzáférés módjai és zavarai afáziás betegeknél” címmel egy olyan vizsgálat eredményeivel ismerteti meg az olvasót (147–165), amelyet „fluens” és „non-fluens” afáziások között folytatott. A vizsgálat célja, hogy fényt derítsen a szótalálási nehézség, a lexikai elérés mikéntjére, ami az afázia egyik legfeltűnőbb jele szokott lenni. A beszédaktusok szerepe a terápiás beszélgetés koherenciájában című tanulmányában Síklaki István (223–231) a Bach és Harnish beszédaktus-sémát mutatja be, amely lépésekre bontja azt a következtetési folyamatot, ahogyan a megnyilatkozástól az illokúciós aktusig eljutunk. A szerző részletezi az ilyen következtetési séma alkalmazásából származó hasznot.

4. *Gyermekkori kétnyelvűség.* Beöthy Erzsébet–John-Steiner Vera „Magyar-angol kétnyelvű gyermekek hibázási mintázatának elemzése” című tanulmányához (5–13) Torontóban és New Brunswickban gyűjtöttek anyagot annak felmérésére, hogy egy hallott szöveg visszamondásakor milyen típushibákat ejtenek a nem kiegyensúlyozott bilingvis gyerekek. Eredményeik pontosan rámutatnak azokra a nehézségekre, amelyekkel szembe találják magukat mind az x-magyar kétnyelvűek (tehát akiknél a magyar nem domináns nyelv), mind pedig azok, akik a magyart mint idegen nyelvet tanulják bármilyen formában, bármilyen körülmények között. Jarovinszkij Alekszandr „Korai szó-

kincs a gyermeknyelvben” című írásában (91–103) ismerteti a dajkanyelv sajátosságait, vázolja a korai mentális lexikon kialakulásának jellegét, a szociolingvisztikai szerep elsajátításának fázisait, beszél a szómondatokat jellemző túláltalánosításokról. Mikes Melánia „A nyelvek megkülönböztetése korai többnyelvű kommunikációban” című tanulmányában (129–147) egy háromnyelvű (szerb-magyar-német) gyermek kommunikációs viselkedését elemzi (személyekhez kötődő, szituációfüggő kódhasználat, kódváltás stb). Párbeszéd-részletei azért is érdekesek, mert mind a monolingvis, mind a bilingvis nyelvi mód jelen van.

5. *Nyelvhasználat az irodalomban.* Fabó Kinga „Az érzelmi hatástalanítás módjai művészi szövegekben” címmel (13–23) ízelítőt ad arról, hogy egyes írók, költők milyen nyelvi eszközökkel próbálják a műveikben az érzelmeket hatástalanítani. Az elemzett szerzők elsősorban szereplőik nyelvhasználatával, vagy különböző helyzetek sajátos nyelvi stílusával és nem a helyzet érzelmi sivárságával közvetítik az érzelmelek redukcióját.

A kötet második részében, a Szemlében, recenziókat olvashatunk. Ezek – a már említetteken kívül – a következők: Büki Béla: Achim Eschbach (szerk.): *Bühler-Studien*; Dörnyei Zoltán: Stephen Krashen: *Second Language Learning* és H. Dulay–M. Burt–S. Krashen: *Language Two*; Gósy Mária: Lengyel Zsolt: *Tanulmányok a nyelvvelsajátítás köréből* és Lengyel Zsolt: *A gyermeknyelv*; Kontra Miklós: Fred R. Eckman–Lawrence H. Bell–Diane Nelson (szerk.): *Universals of Second Language Acquisition*.

Navracsics Judit